

anlatı/yorum

roman ve hikâye üzerine yazılar

ibrahim tüzer

HECE

inceleme

Prof. Dr. İbrahim Tüzer: 1977 yılında Tokat - Zile’de dünyaya geldi. İlkokulu memleketinde okudu. Ortaokul ve lise tahsilini Ankara’da, 1995 yılında tamamladı. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne girdi. 1999 yılında mezun oldu. Bir ders yılı Milli Eğitim Bakanlığı’nda öğretmenlik yaptı. 2000 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2002 yılında yüksek lisansını, 2007 yılında ise doktorasını tamamladı. YÖK tarafından verilen doktora sonrası araştırma bursu ile 2012 - 2013 yılları arasında Texas Üniversitesinde misafir öğretim üyesi ve araştırmacı olarak görev yaptı. Edebiyat Sosyolojisi üzerine mukayeseli araştırmalarda bulundu. *Abmet Mithat Anlatılarında Kimlik İnşası ve Modernizm* (Akçağ Yay., 2014) başlıklı çalışması, Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) tarafından 2014 yılının en iyi “inceleme” ödülüne layık görüldü. Kültür Bakanlığınca yayımlanan ortak kitaplara yazılarıyla katkı sağladı. Ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum ve panellerde tebliğler sundu; konferanslar verdi. Çeşitli akademik ve popüler dergilerin yayın ve hakem kurullarında yer aldı; editörlük yaptı. Anlatma esasına bağlı edebî metinlerin Modern Türk Edebiyatı içerisinde görünüşüne yönelik çalışmalarını yurt içi ve yurt dışında yayımlanan süreli yayınlarda yayımlamaya devam etmektedir. İsmail Demircan, Elif Dide ve Zeynep Naz’ın babası olan İbrahim TÜZER, halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Yayımlanan başlıca eserleri şunlardır: Mehmet Rauf, *Eylül - Orijinal Metin Aktarım ve Günümüz Türkçesi*, (Akçağ Yay., 2003), İsmet Özel: *Şiire Damıtılmış Hayat* (Dergâh Yay., 2008), *Mehmet Âkif’i Anlamak* (Ed. E. Yaman ile, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yay., 2013), *Hayal İklimine Yelken Açan Şair: Ali Mümtaz Arolat* (Akçağ Yay., 2014), *Tevfik Fikret “Bütün Şiirleri” Orijinal Metinden Aktarımı ve Sözlük*, (2 Cilt, S. Atay ile, Akçağ Yay., 2016), *Halit Ziya Uşaklıgil, “Bütün Eserleri: Mai ve Siyah / Aşk-ı Memnu / Kırık Hayatlar” - Orijinal Metin ve Günümüz Türkçesi*, (S. Atay ile, Akçağ Yay., 2016). Paul H. Fry, *Edebiyat Kuramı* (Çev. A. Demir ile, Hece Yay., 2017). *Susturulamayan Ses Sabahattin Ali* (Ed. R. Korkmaz ile, Hece Yay., 2018), *Fikret Ürgüp - Deliler Dünyasında Bir Marjinal* (Akçağ Yay., 2018), *Edebiyat Sosyolojisi - Edebiyata Sosyolojiden Bakmak* (M. Hüküm ile, Akçağ Yay., 2019).

anlatı/yorum

roman ve hikâye üzerine yazılar

ibrahim tüzer

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 599

İnceleme

©Hece Yayınları

Birinci Basım

Aralık 2020

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-7547-89-7

Baskı

Emsal Matbaa Tanıtım Hizmetleri San. ve Ltd. Şti.

Sertifika No: 46753

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara

T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

TAKDİM / 9

Sonu Olmayan Başlangıçlar

- Bir Kimlik İnşa Sürecinin Tanzimat Devrine Yansıyan Hikâyesi ya da
Modernleşmemizin Kısa Tarihi / 15
- 'Merak'ıyla, 'Teşhis'ıyla, 'Teklif'ıyla Eskimeyen Bir Yazar: Ahmet Midhat Efendi / 39
- Bir Yol* Kenarında Kendine Rastlayan Adam: Ahmet Hamdi Tanpınar / 51
- Sabahattin Ali'nin "Bütün Öyküleri"nden Bir *Ses* ya da
Ses Esnaflarının Duyamadığı Çılgınlık!.. / 65
- Oğuz Atay'da Korku Korku Üstüne ya da *Korkuyu Beklerken* Çıkılan Yolculuk:
Eve/Kendine Dönüş / 77
- Tavanarasından Bilinçaltına *Unutulan* Bir Hikâye / 91
- Kassandra Damgası*'nın Eksiltelen Mesajı: Tevarüs Eden Kötülük ve
Yeniden Doğan İnsan "Uzay Rahibi Filofey" / 97

Muhatap Arayan Kurmacalar

- Kimliklerin Çatıştığı Mekân: *Kiralık Konak* ve Evini/Evrenini Arayan Nesiller / 117
- İnsan Biriktiren Adam: Sait Faik Yazmasa Deli Olur muydu? / 135
- Oğuz Atay'dan *Babama Mektup* ya da
Bir Yazarın Ölen Babasıyla/Kendisiyle Hesaplaşması / 141
- Bir "Herkesleşme" Eleştirisi Olarak Mustafa Kutlu'nun *Ya Tabammül Ya Sefer*'i / 159
- İki 'Ana', Bir 'Savaş' ve Cengiz Aytmatov'un İsyanı / 171
- Nun'la Başlayıp Nun'la Biten Bir Masal Bu... / 177
- Edebî Bir Metin Olarak *Dalaksız Nikola*'nın Gerçekliği / 183

Tarihin Kurmacaya Düşen Gölgesi

Eski Yunan ve Lâtine Dönüş Fikrinin Panoraması ve Bir Eleştiri Olarak

Ömer Seyfettin'in *Boykotaj Düşmanı* / 195

"Anlamalı Çalışma Alanı" Olarak Ahilik ve *Dönemeçte* Romanının Fakir Halit'i / 211

Darbe Dönemlerinde Milli Birlik ve Beraberlik ya da 'Şeref Katliamı':

Bir Örnek Okuma Olarak Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız*'ı / 229

Anlatıdan Tarihi Zamana Açılan Bir Kale: *Çiğerdelen* ve

Bir Romancı Olarak Safiye Erol'un Tarih Algısı / 243

Uzun İhsan Efendi'nin Puslu Kıtası / 255

Yıldızın İstanbul'un Üzerinde Parladığı An: Stefan Zweig'in Kaleminden

Bizans'ın Fethi ve Tarihi Gerçekliğin Anlatıdaki Görünüşü / 261

Her Dem Taze Her Dem Okunası: Halit Ziya Uşaklıgil / 277

Anlatı Hâlleri

Roman Sanatı Üzerine Düşünen Bir Yazar Halit Ziya Uşaklıgil ve

Bir Poetik Metin Olarak *Hikâye* / 285

Bahar ve Kelebekler'de Mekân ve Zamanın Fenomenolojik Algısı Üzerine / 295

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye*'sinin Hâllerinden Anlatının Unsurlarına / 309

Kemal Tahir ve *Sağırdere* Gerçekliği Üzerine / 325

Türk Romanının Kanonu Karşısında Kemal Tahir / 337

Eco'nun *Anlatı Ormanları*'nda Bir Gezinti / 369

Bir Yorumlama Biçimi Olarak Edebiyat Sosyolojisi ve Güncel Yaklaşımlar / 377

GENEL KAYNAKÇA / 411

DİZİN / 423

*...zihinsel konforunu bozma cesareti gösterebilen
tüm öğrencilerime...*

TAKDİM

İnsan, ruhunun genişliği sayesinde dünya içerisindeki varlığını 'mümkün' kılabilen anlam alanlarını bütünlüklü bir şekilde kavrayabilen ve bu yönüyle kainatta kendisine biricik bir yer edinen tek canlıdır. Böylesine bir kabiliyete sahip varlığın bilince dair telakkisi, şimdiki zamanda vücut bulan geçmiş ve gelecek zamana dair algılayış tarzı ile şekillenir. Bir başka deyişle insan, şimdiki zamanda yaşayan ancak kuvvetini geçmişten alan bir gelecek zaman arzusuyla donatılmıştır.

Söz konusu arzu ve bu arzunun kendisini görünür kıldığı geçmiş zaman, çoğu kez 'oku'manın verdiği eşsiz bir hazla şekillenir. İnsan, birbirini daima besleyen ve büyüten arzu olarak haz ile -bu anlamda- okuma sözcüğü etrafında kendi varlığını da anlamlı hâle getirecektir. Madde planında var-olanın mana planında karşılığını bulması anlamına da gelen bu gayret, gelip geçici olan insanın aynı zamanda kalıcı olabilme adına dünyaya kök salabilmesinin asil çözümlerden biridir.

Şüphesiz okuma eyleminin bir edim olarak çilesine talip olan insanın -öte yandan- bir eyleyen olarak bu çileyi sistemli bir varoluş çabası hâline getirdiğine çoğu kez şahit olunamamaktadır. Oysa şuurlu hâlleri ile geçmiş ve geleceği şimdide algılayabilen ve bu hâliyle 'imtidad'ın taşıyıcısı olan insanın somut bir şekilde görünür kılınacağı yer tam olarak burasıdır. Aynı zamanda zihnin bütünlüklü bir şekilde ifadesi demek olan 'yazma' edimi, bu anlamda 'okuma'nın da tamamlayıcısı, görünür kılıcı bir aracı hâline gelmektedir.

Elinizde tuttuğunuz kitap, dünyayı böylesine bir algılayış gayretinin sonucu olarak meydana geldi. Bir yanıyla okuyarak dün-

ya-içerisinde-var-olma ve yeni anlam alanlarına ulaşma çabası diğer yanıyla yazarak bu anlamı görünür kılma gayreti böylesi bir çalışmanın merkezini oluşturdu. Ahmet Midhat Efendi'den Ahmet Hamdi Tanpınar'a; Halit Ziya Uşaklıgil'den Ömer Seyfettin'e; Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na; Sabahattin Ali'den Sait Faik Abasıyanık'a; Tarık Buğra'dan Kemal Tahir'e; Oğuz Atay'dan İhsan Oktay Anar'a; Sevinç Çokum'dan Safiye Erol'a; Mustafa Kutlu'dan Nazan Bekiroğlu'na; Stefan Zweig'dan Umberto Eco ve Cengiz Aytmatov'a uzanan bir yelpazede akademik olarak uzun yıllar boyunca gösterilen çabanın haddeden geçmiş hâli olarak görülebilecek bu yazılar, anlatı türündeki edebî eserlerin penceresinden dünyaya ve ötesine bakma çabasında olan bir idrakin ürünü olarak karşınızda.

Dört bölümden oluşan çalışma birbirinden farklı zamanlarda yazılmış, ancak yukarıda ifadeye çalışıldığı üzere aynı gayenin etrafında kimi zaman akademik kimi zaman da popüler dergilerde yer bulmuş yazılardan meydana geliyor. Bu bölümlerden ilki olan "Sonu Olmayan Başlangıçlar", insanın kendiyile karşılaşmasını ve bu karşılaşma esnasında yaşanacakları merkeze alan bir okuma ediminin hazırlayıcısı. Tanzimat dönemiyle başlayan yeni bir yaşam tarzının insan bilincindeki karşılığını algılamaya odaklanan bu yazılar, insanın kendisini yeniden anlamlı kılarken çekilen sancının kurmacaya dayalı bir eserde nasıl görüldüğünü gösteriyor.

"Muhatap Arayan Kurmacalar" başlıklı ikinci bölümde, daha ziyade etkin bir bilincin bu etkin oluşuyla birlikte çektiği 'sancı'ların ifade edilmeye çalışıldığı yazılar bulunmakta. Burada daha ziyade Milli edebiyat dönemi ile başlayan, yani Tanpınar'ın ifadesiyle "Bergson felsefesinin ortada yüzdüğü bir devir"i idrak etmiş neslin bakış açısı ve günümüze kadar sürecektir sancının ifadesi anlamlandırılmaya çalışılmakta. Sanatkârlarca çoğu zaman bir "savaş" sözcüğüyle ifade edilecek olan bu durum kazananı veya kaybedeni birey olan bir imgenin etrafında yoğunlaşan insan hâllerine eğilmekte.

“Tarihin Kurmacaya Düşen Gölgesi” başlıklı bölüm ise bu anlamda bir önceki bölümün daha ziyade fertten topluma doğru gidişini gösteren yazıların bir araya getirildiği metinleri içeriyor. Ancak burada ortaya konulan fert ve toplum ilişkisi kelimenin yalnızca bir miktar olarak içerdiği anlamı değil, ortak bir bilince sahip ve bu bilinci geçmişini inkâr etmeden bir arada yaşayabilen insanları kasteden bir anlamda kullanıldığının da bilinmesi lazım.

Çalışmanın son bölümü olan “Anlatı Hâlleri”nde ise imgeden gerçeğe, sembolden düşünceye kadar uzanan yolda sanatkârın geleceğe uzanabilmesinin imkânlarının ne olduğuna dair bir perspektif okuyucuyu karşılamakta. Böylelikle tamamı anlatı türündeki eserlerden yola çıkmış olan kitap kendi içerisinde bütünlüklü bir yapı ortaya koyarak zaman zaman kuramsal meseleleri de tartışmakta ve fertten topluma, şuurun yalnızlığından toplumun ‘biraradallığına doğru bir bakış açısını okuyucunun istifadesine sunmakta.

Her bir başlığı daha evvel yayımlanmış olan bu yazıların bir araya getirilmesi esnasında çeşitli düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmeliyim. Her şeyden evvel akademik anlamda yapılan her çalışma -hiç olmazsa- biçim planında yayımlanan dergi veya kitabın kurallarına uyum göstermek zorunda kalıyor. Türkiye’de yayımlanan bu çalışmaların kendi içerisinde bir bütünlük arz edemediği göz önünde bulundurulursa her yazının birbirinden çok farklı atıf sistemi ve kaynakça gösterimi meydana geliyor. Dolayısıyla çalışma hazırlanırken tüm atıflar tek bir şekilde yeniden gösterildi. Bununla beraber eserlerin tamamı yine aynı bakış açısıyla çalışmanın sonunda kaynakça bölümünde bir araya getirildi; imlâ ve dilbilgisi gibi hususiyetler bakımından yeniden gözden geçirildikten sonra hazırlanan dizinle birlikte muhataplarının istifadesine sunuldu.

Her insanın bir fert olduğunu gösterme amacıyla olan ve bu ferdi görebilme gayesinde adım atan edebiyat, varlık alanını dayandırdığı çoğul anlamla birlikte güzel sanatların en etkilisi. Öte yan-

dan kullandığı dil ile herkesin içerisinde ötekileşmeden kalabilen estetik bir yapı. Elinizde tuttuğunuz çalışma ise bu yapıyı anlama ve anlamlandırma yolunda atılmış bir adım. Muhataplarından tekini bile yeni yolculuklara çıkma adına yola koyabilecekse kendinden bekleneni gerçekleştirmiş demektir. Çalışmayı hazırlarken desteklerini esirgemeyen kıymetli öğrencilerim Doç. Dr. Muhammed Hüküm ve Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Atay'a teşekkür ederim. Her çalışmayı hakiki ilmi kazanma yolunda kendilerine sunulmuş bir fırsat olarak anlayan bu iki insan defalarca okunan metinleri sizlerin huzuruna çıkarmamda en büyük paya sahipler. Ayrıca çalışmayı yayımlayarak kitabı muhatabına ulaştırmada aracılık eden Hece Yayınları'na da teşekkür ederim.

İbrahim Tüzer / Aralık 2020 - Ankara

*Sonu Olmayan
Başlangıçlar*

Bir Kimlik İnşa Sürecinin Tanzimat Devrine Yansıyan Hikâyesi ya da Modernleşmemizin Kısa Tarihi*

*Tanzimat devri tarihi ne dramatik, ne grotesk,
ne de mutantan bir tarihtir.
Kelimenin tam anlamıyla bir trajedidir.*

İlber Ortaylı

Aydınlanma Felsefesi'nden İmparatorluğun Durumuna “Osmanlı Kimliği”

Dünya tarihi içerisinde, tanıklık ettiği olaylar ve ortaya çıkan “yeni”liklerle 19. asrın çok ayrı bir yeri ve önemi vardır. İnsanlığın hayatı algılayışında yeni bakış açıları kazanmasına imkân tanımış olan bu dönem; bireysel plandan toplumsal alana uzanan kültürde, eğitimde, ekonomide, siyasette, askerî ve daha birçok alanda yaşamış olduğu köklü değişikliklerle Osmanlı İmparatorluğu'nun da en zor yüzyılı olmuştur. Bir “imparatorluk” bakiyesi üzerinde yaşıyor olduğumuz gerçeği akılda tutulup içinde bulunduğumuz zamandan iki asır evveline bakınca, bu yüzyılı ortaya çıkaran nedenler üzerine olduğu kadar sonuçları etrafında da düşünmemiz ve geriye nasıl bir bilinç bıraktığı üzerinde durmamız gerekmektedir.

İnsanın öznelliğini tamamen ortadan kaldırarak onu bilhassa kilisenin belirlemiş olduğu dar kalıpların içerisine

* Bu metin, *Abmet Mithat Anlatılarında Kimlik İnşası ve Modernizm* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014, 351 s.) adlı çalışmamızdan hareketle hazırlanmıştır.